

OM DISTINKTIONERNA MELLAN SEMANTIK OCH PRAGMATIK

Jens Allwood

Ett av de vanligaste sätten att dela upp studiet av mänskligt språk är idag trikotomin syntax, semantik och pragmatik. Den lanserades ursprungligen av Charles Morris i Morris (1938) och senare igen i en reviderad form i Morris (1946).

Den användning av termerna Morris föreslog var ungefär följande: Termen *pragmatik* föreslogs av Morris 1938 beteckna förhållandet mellan ett tecken och dess uttolkare. Valet av termen utgör ett erkännande av den betydelse C.S. Peirces pragmatiska filosofi haft för studiet av semiotiska system. 1946 ändrade Morris definitionen och gjorde pragmatik till studiet av teckens ursprung, användning och effekter. En av skillnaderna mellan de två versionerna är att den senare versionen genom både begreppet ursprung och begreppet användning också innefattar studiet av hur tecken produceras.

Termen *semantik* användes 1938 för att beteckna det mera abstrakta studiet av förhållandet mellan tecken och de objekt de betecknar utan att ta med uttolkaren. Även denna definition ändrades 1946 och blev studiet av signifikation i alla signifieringsmodi (dvs alla sätt att beteckna). Denna andra version innebär återigen att den definition som gavs 1938 görs vidare. *Syntax* (eller *syntaktik* som Morris skrev (1938)) används både 1938 och 1946 för ett ännu mer abstrakt studium av förhållandet mellan tecken utan att ta hänsyn vare sig till vad de betecknar eller till deras ursprung, användning eller effekt.

Rudolf Carnap (1942) använde Morris trikotomi och bidrog starkt till att den blev accepterad i vida kretsar. Emellertid införde Carnap samtidigt en egen distinktion mellan ett "rent" och ett deskriptivt studium av ett vetenskapsområde. Ett "rent" studium använder normativ precisering och specificering genom stipulativa definitioner för att klargöra begrepp som anses vara fundamentala inom området. I semantik är sådana begrepp t ex sanning och referens. En deskriptiv studie, å andra sidan, försöker fånga empiriska data i sin fullhet och kan även därvid ta med fenomen för vilka inga klara explikationer eller definitioner kan ges.

För Carnap var "rena" studier möjliga inom både semantik och syntax i men inte inom pragmatik, som för honom tycktes vara öppet enbart för beskrivning. I själva verket ansåg Carnap vid denna tid att alla deskriptiva studier var pragmatiska eftersom de alla på något sätt hade med teckens tolkning, ursprung, användning eller effekt att göra. Senare kom Carnap (1952) emellertid att anse att analysen av begrepp som "tro" eller "intension" förutsatte att en "ren" pragmatik utvecklades och med arbeten som

Bar-Hillel (1954) och R.M. Martin (1959) uppstod så "ren" eller "formell" pragmatik, från början främst som ett studium av sk indexikala uttryck, dvs uttryck som personliga pronomen, tids- och rumsadverb. Denna typ av pragmatik utvecklades så vidare i t ex Lewis (1970), Montague (1968) och Montague (1970).

I den trikotomi som lanserades av Morris betraktas syntax, semantik och pragmatik som successivt skilda abstraktionsnivåer. Det är emellertid inte helt klart vad abstraktionen är baserad på. Vad beträffar distinktionen mellan syntax och semantik är den vanliga uppfattningen att man i syntax bortser från mening för att studera "rent formella fenomen". Distinktionen mellan semantik och pragmatik ses å andra sidan för det mesta som en fråga om att bortse från situation och kontext för att studera betydelse-i-sig (Skillnaden i innebörd mellan termerna *mening* och *betydelse* kommer i det följande inte att utnyttjas utan termerna kommer närmast att vara synonyma.). Men det har också hävdats om en abstraktion av kognitiva aspekter på mening ifrån mera emotiva och attitydmässiga aspekter eller som Carnap (1942) tycks ha ansett att det rör sig om en distinktion mellan ett mera normativt och mera deskriptivt sätt att studera mening. Vad jag har att säga nedan om distinktionen mellan semantik och pragmatik kommer främst att beröra situationsberoende och bara i liten utsträckning behandla de senare två sätten att behandla distinktionen.

Det vanligaste sättet att se distinktionen är alltså i termer av situationsberoende. Semantik antas handla om de aspekter av mening som är situationsberoende, medan pragmatik handlar om de aspekter som är beroende av situationella faktorer. I "ren" semantik uppnås detta situationsberoende vanligen genom normativa stipulativa definitioner av sådana begrepp som sanning, referens eller logisk form medan man i deskriptiv semantik har velat uppnå samma situationsberoende, antingen genom att införa "rent" semantiska begrepp och hävda att det inte finns någon väsentlig skillnad mellan formella och naturliga språk (Montague 1970) eller genom att förutsätta att mening som är bokstavlig och konventionell kan studeras oberoende av användningssammanhang. Båda dessa sätt att analysera situationsberoende mening inom deskriptiv semantik antas kunna skilja den inherent betydelsen hos språkliga uttryck från sådant som vaghet, ambiguitet, metafor, antydningar, implikaturer och emotionella eller attitydmässiga associationer vilka alla ses som mer flyktiga och tillfälliga, beroende på *situationen* och inte karakteristiska för den "verkliga" meningen hos de språkliga uttrycken.

I vad som följer kommer jag inte att behandla ett "rent", normativt och stipulativt studium av mening med hjälp av ett artificiellt konstruerat språk. Eftersom man på detta sätt kan konstruera det mesta, kan man också konstruera en distinktion mellan semantik och pragmatik. Jag vill istället undersöka i vilken utsträckning en sådan distinktion kan göras för naturliga språk, antingen med hjälp av "rent" semantiska begrepp eller med hjälp av begreppet konventionell bokstavlig betydelse.

Låt oss börja genom att undersöka om "rent" semantiska begrepp som referens, sanningsvillkor och logisk form kan användas i en analys av naturligt språk för att urskilja något man skulle kunna kalla situationsberoende mening och på så sätt tjäna som ett instrument för att skilja semantik ifrån pragmatik.

Sanning och referens utgör inom den tradition som behandlar vad man kallar "ren" eller formell semantik de centrala semantiska begreppen eftersom de gör det möjligt att uppnå vad som ses som det centrala målet för en semantisk teori, nämligen att fastläna språket med verkligheten. Detta åstadkommes väsentligen genom att studera språk med enbart egennamn, Predikat, satsers, vissa operatorer och variabler som grundkategorier och att därefter definiera en tolkning, som ger varje språkligt uttryck vad som brukar benämnas dess extension i en värld som består av individer, mängder, funktioner och sanningsvärden. Ibland kan man till detta lägga sk intensionella entiteter som individbegrepp, universaler och propositioner, vilka kan ses antingen som primitiver eller analyseras som konstrukter av de ovannämnda ingredienserna. Dessa intensionella entiteter kan också tilldelas de språkliga uttrycken som en del av uttryckens mening. Slutligen ger man vanligen en definition av vad det innebär för satserna i språket att vara sanna i en viss modell av världen.

Eftersom hela semantiken konstrueras genom stipulation kan man vara säker på att varje språkligt uttryck får en fast och bestämd betydelse dvs intension och extension, och att denna betydelse är oavhängig uttryckens användning i olika sammanhang. Detta kommer även att gälla sanningsvillkoren för satserna i språket, eftersom dessa är beroende av de intensioner och extensioner som tilldelats d- uttryck som bygger upp satserna.

Låt oss nu se i vilken utsträckning det är möjligt att med hjälp av begreppen referens, extension, intension och sanning ge en situationsoberoende analys av mening -L naturliga språk. För det första kan man konstatera att fastställandet av intension och extension för uttrycken i det naturliga språket är en empirisk fråga som inte som i "ren" semantik kan lösas genom stipulation. Vi måste upptäcka intensionerna och extensionerna för uttrycken i användning för att kunna ge en analys av sanningsvillkoren hos satserna i det naturliga språket. Detta är klart, eftersom det nu inte är fråga om stipulation utan utforskning av systematiken en redan existerande mänsklig aktivitet. Möjligen kan man säga att detta bara är ett första stadium. När vi en gång upptäckt vad uttryckens betydelse är, kan vi inte då luta oss tillbaka i våra stolar och fortsätta som i formell semantik med situationsoberoende betydelser? Om mening skall analyseras med hjälp av begrepp som referens, intension, extension eller sanningsvillkor tror jag inte detta är möjligt, eftersom dessa begrepp kräver en precision och specificitet i betydelse, som i naturliga språk inte kan åstadkommas utan hjälp av kontext. låt sig illustrera lusen res genom ett antal exempel, av vilka en del antagligen reser hunnit bli välkända:

1) Jag var hungrig.

För att bestämma referens och sanningsvillkor för 1) måste vi veta (i) vem talaren var, (ii) när yttrandet fölldes, (iii) var yttrandet fölldes, (iv) om fysiologisk eller fenomenell hunger eller bådadera avsågs. Ingen av ovanstående punkter anges i satsen explicit, men de är nödvändiga för att bestämma sanningsvillkor och referens för satsen. I naturligt språk behöver vi inte omnämna dessa faktorer, eftersom vi kan använda kontexten för

att få fram der. I en "rent" semantisk analys måste de introduceras genom stipulation som i Lewis (1970), där vi bl a har talar-, tids- och rumskoordinater eller Montague (1968) där vi har index för talare och tid. Med andra ord VW semantik måste utvidgas med OM pragmatik. Skillnaden mellan de båda senare typerna av analys skulle möjligen kunna upprätthållas genom att hävda att bara vissa predikat behöver kontextuell bestämning och att bara ett ändligt antal kontextuella drag var inblandade. Andra predikat skulle fortfarande kunna tillhöra den "rena" semantikens domäner och ha sina extensioner bestämda en gång för alla oberoende av alla användningskontexter. Problemet med detta förslag är att det inte är så lätt att tala om vilka predikat som hör till denna senare kontextoberoende typ, vilket man märker om man på allvar börjar uppmärksamma fenomen som den obestämdhet och vaghet som t ex finns hos predikatet *hungrig* med avseende på en fenomenell och en fysiologisk tolkning, dvs en känsla av hunger behöver inte alltid åtföljas av ett fysiologiskt hungertillstånd och vice versa.

Andra exempel är:

- 2) Alla kom för att se den lille pojken.
- 3) Det regnar.
- 4) Vi dansade medan bandet spelade.
- 5) 3 män hälsade på 3 kvinnor.
- 6) Tavlan är vacker.

För att kunna tilldela referens eller bestämma sanningsvillkor för dessa satser behöver vi bl a följande information: För sats 2): (i) kvantifieringsuniversum för *alla*, (ii) talarens rumsliga placering för att bestämma den deiktiska referens som krävs av *kom*, (iii) en bestämning av predikatet *se* som varande faktiskt eller fenomenellt, (iv) jämförelseuniversum för *lille*; för sats 3): (v) tid för yttrandet, (vi) ett särskiljande av regn, dimma, hagel och snö; för sats 4): (vii) referensen för *vi*, (viii) ett särskiljande av dansande från t ex hoppande, (ix) en specifikation av samtidighet - längden av överlappet mellan dansande och spelande, - kunde vi ha dansat medan bandet tog en paus? (x) ett särskiljande av spelande från övning eller stämmande av instrument; för sats 5): (xi) en specificering av kvantifieringsdistributionen ('från 3 till 9 kvinnor), (xii) ett särskiljande av hälsning från att t ex enbart träffa på eller uppmärksamma, (xiii) fastställande av relationstyp för begreppet *hälsa på*; för sats 6): (xiv) de referentiella aspekter av tavlan som talaren har i åtanke, t ex färg eller ritteknik.

Listan på faktorer som behövs för att bestämma referens och sanningsvillkor kan lätt göras längre. Beroendet av kontext och situation i naturliga språk för att göra meningar tillräckligt precisa och specifika för att bestämma referens och sanningsvillkor finns överallt. Hur många av dessa faktorer man kommer att lyckas explicera i formell pragmatik genom stipulativ idealisering förblir en öppen fråga. En sak framstår dock som klar av vad som tidigare sagts: Mening i naturliga språk kan inte analyseras med hjälp av begrepp som referens och sanning utan att fortlöpande ta hänsyn till kontexten

för att uppnå den specificitet och precision, som krävs för denna typ av analys. Detta är sant också om formella språk, så snart som sådana språk försöker vara en modell för något mera än ytterst torftiga aspekter av naturliga språk. Om vi är intresserade av språk som inte är helt stipulativt definierade, kan inte begreppen sanning och referens som de utvecklats inom formell "ren" semantik användas för att skilja semantik från pragmatik på grundval av situationellt oberoende. Detta betyder inte att inte, distinktioner skulle kunna göras på något annat sätt. Till exempel genom att behålla idén att semantik behandlar sanning och referens men utelämnar kravet att referens och sanning skall vara situationsberoende. Pragmatik skulle då i sin tur kunna sägas behandla ickereferentiella, ickesanningsvillkorliga aspekter på mening vare sig dessa är situationsberoende eller ej. Detta förslag har emellertid sina egna svårigheter, vilka kommer att diskuteras nedan.

Innan vi lämnar försöken till "ren" semantiska analyser av mening, bör vi också diskutera begreppet logisk form. Är inte logisk form situationsberoende, även om referens och sanningsvillkor inte är det?

Svaret på denna fråga är avhängigt av vilken analys man vill ge begreppet logisk form. Om man, vilket är vanligt, karakteriserar en sats logiska form genom att säga att den är en abstrakt representation av satsens sanningsvillkor, medför detta att logisk form indirekt blir beroende av situationella faktorer, eftersom sanningsvillkor enligt den analys som givits ovan är direkt avhängiga av kontext. En sats kommer att få en logisk form i en situation och en annan logisk form i en annan situation.

För det andra skulle man kunna försöka att göra logisk form beroende inte av satsförekomster, dvs satser som används för att göra påståenden, utan av ett mera abstrakt, satstypsbegrepp.

Logisk form skulle kunna betraktas som en, mängd villkor gällande för all sanningsvillkorsspecifikationer, som kan associeras med en sats. Problemet med en sådan karakterisering av logisk form är att den inte skulle vara tillräckligt rik för att alla logiska konsekvenser av en viss sats man vill ha skulle kunna dras, - ett jobb som trots allt bör göras av logisk form. Text kan inte sådana företeelser som räckvidd hos kvantifikatorer och operatorer bestämmas utan tillgång till kontext. Se exempel 5) ovan och Kratzer (1977).

Mera: generellt gäller att alla inferenser som är beroende av kontextuell specifikation och bestämning inte kan fångas.

För det tredje kan man alltid explicera logisk form genom stipulation, t ex genom att bestämma att logisk form är beroende av betydelsen hos uttrycken i en särskild logisk vokabulär, som t ex de satslogiska konnektiverna, där betydelserna har klarlagts genom formella *definitioner eller* genom att introducera -menings postulat, som fastställer meningsrelationerna mellan vissa predikat både logisk vokabulär och meningspostulat kan sedan genom stipulation obegränsat utvidgas. Problemet är, som, vanligt, att logisk form på detta sätt skapas genom stipulation, vilket är en lösning med allt för många frihetsgrader. att summera, verkar det alltså inte som om logisk form vore

För att ett bra hjälpmedel i er, explikation av situationsberoende mening.

Antingen (i) är den lika situationsberoende som sanningsvillkor eller (ii) blir den för

abstrakt för att ge oss en tillräckligt rik utgångspunkt för att kunna ett antal intressanta logiska konsekvenser eller (iii) är den stipulativt producerad på grundval av en viss logisk vokabulär och därmed begränsad till det språk för vilket stipulationen gäller.

Det skulle kanske kunna invändas att resonemanget hittills inte tillräckligt tagit hänsyn till den distinktion mellan intension och extension som ofta görs i formell semantik. Även om extensioner är avhängiga av kontextuell bestämning, behöver inte intensioner vara det. Intensioner skulle kunna uppfattas som situationsinvarianta betydelser, som tillsammans med varierande situationella faktorer bestämmer referens. Dessa situationsinvarianta betydelser skulle sedan kunna identifieras med den egentliga språkliga meningen. Sålunda skulle det indexikala pronomenet jag, fastän dess referens varierar med situation och talare, alltid ha samma intension eller språkliga mening. Man skulle sedan vidare kunna säga att semantik är studiet av intensioner och pragmatik studiet av hur extensioner etableras.

För att kunna avgöra om detta är ett genförbart förslag måste vi undersöka om det finns någon analys av intensionsbegreppet, som kan göra det till en rimlig analys av situationsoberoende språklig mening. Det är relativt uppenbart att enbart den vanliga formella semantiska analysen av intensioner som fiktioner från situationer (eller möjliga världar) till extensioner inte är tillräcklig, eftersom den inte förbinder intensioner med språket. Intensioner kan, enligt denna analys, men behöver inte nödvändigtvis vara förbundna med språket. Eftersom vi här vill undersöka om det finns en intressant distinktion mellan semantik och pragmatik för naturligt språk, är vi intresserade av intensioner bara om de kan ses som ett instrument för att bestämma situationsoberoende språklig mening. Det "rent" semantiska begreppet intension hjälper oss inte här. Det tillhandahåller bara en formell funktionell analys av något, som måste substantiellt bestämmas och förankras på andra grunder.

Låt oss därför gå från "ren" semantik till deskriptiv lingvistisk semantik för att se om något begrepp som utvecklats där skulle kunna hjälpa oss att dra distinktionen mellan semantik och pragmatik på grundval av situationsberoende. Favoritkandidaten är här konventionell bokstavlig betydelse. Den bokstavliga betydelsen hos ett språkligt uttryck är dess inneboende egentliga mening. Denna betydelse kan antingen ses som närvarande i alla användningar av ett språkligt uttryck och grundad på språkliga konventioner som associerar enbart form och innehåll, eller som en grundbetydelse från vilken innebörden hos det språkliga uttrycket i olika användningar kan härledas. Den roll den bokstavliga betydelsen antas ha kan t ex ganska klart uppskattas, om man funderar på vad det innebär att förstå skrivna ord och satser ur kontext. Trots att det inte finns någon uppenbar kontext, tycks det vara möjligt att komma fram till en förståelse av uttryckens betydelse. Denna förståelse skulle då kunna påstås bestå i att man fattat uttryckens bokstavliga betydelse.

Frågan är nu om det finns en analys av bokstavlig betydelse, som inte är grundad på sanning och referens, eftersom dessa begrepp leder till en analys av mening som s., För att fylla de traditionella kraven bör analysen också helst göra det möjligt att visa hur bokstavlig betydelse är något som klart kan skiljas från vad som är metaforiskt, satiriskt, vagt eller antytt.

I princip har tre metoder lagts fram inom deskriptiv semantik för att komma åt bokstavlig betydelse:

- (i) Snitt - eller största gemensamma nämnarmetoden
- (ii) Grundbetydelse - eller ideal representantmetoden
- (iii) Union - eller vaghetsmetoden

Den första metoden vi skall diskutera är den som betraktar bokstavlig betydelse som en största gemensamma nämnare (SGN) eller med en tysk term Gesamtbedeutung. Tanken är att ett uttrycks bokstavliga betydelse är det som är gemensamt för alla dess användningar (så att säga det mängdteoretiska snittet av användningarna). Med denna metod uppnås situationsoberoende genom definition. Metoden har fördelen att passa alla sorters mening - referentiell, kognitiv såväl som emotiv och attitydinriktad. Dessutom blir betydelsen med denna metod helt beroende av den konventionella användningen av språkliga uttryck, eftersom betydelsen just är snittet av alla ett uttrycks konventionella användningar. Detta kommer, som vi skall se, inte nödvändigtvis att vara fallet för nästa metod.

Men det *finns andra* problem med snittmetoden: (i) För många språkliga uttryck finns det inget gemensamt för alla dess användningar. Den största gemensamma nämnaren eller snittet blir noll. Detta är antagligen sant t ex om imperfekt morfemet på svenska eller om det som markerar indikativt modus på svenska. (ii) Eftersom detta är ett resultat som är svårt att acceptera för de flesta människor, säger de, hellre än att acceptera att ett uttryck inte har någon betydelse alls, att det är homonymt. Resultatet blir att markörerna för indikativt modus på svenska bör bli flertydiga mellan ett påstående, en fråga eller en order, vilket kan illustreras av sats 7) nedan (förutsatt rätt intonation).

7) Du är här imorgon

Eftersom risken att få som resultat att ett uttryck inte har någon betydelse är ganska stor, om vi verkligen tar med alla ett uttrycks användningar, leder därför denna metod till ett onödigt mångfaldigande av betydelser. Nästan varje uttryck i språket blir flerfaldigt homonymt. (iii) Om en största gemensamma nämnare kan etableras kommer den att vara mycket generell och abstrakt. Detta är en följd av att den skall vara vad som är gemensamt för alla användningskontexter. Bokstavliga betydelser kommer med den här metoden att bli så generella att de kommer att vara svåra att skilja från sk metaforiska användningar av ett uttryck. Detta blir så bl a eftersom metaforisk användning är bland de användningar man måste ta hänsyn till för att få fram den största gemensamma nämnarbetydelsen, vilket i sin tur gör att det ofta blir omöjligt att skilja bokstavlig från metaforisk betydelse. Vad som behövs är en metod som ger oss bokstavliga betydelser med mera innehåll.

Nästa metod kan sägas försöka uppnå detta genom att identifiera bokstavlig betydelse med en grundbetydelse eller om man så vill en idealt representativ betydelse,

med en annan tysk term - en Grundbedeutung. Den äldsta versionen av den här metoden är antagligen den som identifierar bokstavlig betydelse med det som brukar kallas någots essens eller väsen, dvs de egenskaper som är både nödvändiga och tillräckliga för att göra något till vad det är. Det finns många problem förbundna med detta tillvägagångssätt: (i) Det är mycket svårt att avgöra vilka egenskaper som är de essentiella för en viss entitet och vilka som inte är det. (ii) Det är inte uppenbart att man kan analysera alla betydelser som essenser. Vad är t ex essensen för *aj*, *fastän* eller *essens*? (iii) Precis som med största gemensamma nämnarmetoden blir resultatet av en analys av betydelse i essenser ofta ett onödigt mångfaldigande av betydelseelement, vilka alla representerar klara och separerbara begrepp. Detta exemplifieras ofta i resultatet av filosofiska analyser, eftersom filosofer tenderar att vara essentialister. Ordet *kan* t ex sålunda sägas betyda antingen tillåtelse, förmåga, möjlighet eller artig uppmaning. Ordet *handling* kan betyda antingen den avsikt som är förbunden med ett visst beteende, beteendet självt, resultatet av beteendet eller vissa kontextuella drag som är associerade med beteendet. Alltså blir priset för att identifiera bokstavlig betydelse med essens också en mycket mera omfattande homonymi i språket. (iv) Slutligen har identifikationer av bokstavlig betydelse och essens konsekvensen att bokstavlig betydelse inte längre nödvändigtvis blir konventionell. Alla kan ha fel om vad någots essens är, eller en person kan ha rätt och alla andra fel. T ex innan det upptäcktes att valar inte är fiskar utan däggdjur blir resultatet att en majoritet av människor hade fel om vad den riktiga betydelsen av ordet val är. Detta är naturligtvis inte acceptabelt, om man vill hävda att betydelsen hos ett uttryck är konventionell, dvs vad majoriteten av personer i ett språksamfund anser att den är.

Ett annat förslag som har mycket gemensamt med det förra är idén att bokstavliga betydelser skall betraktas som idealt representativa typer. Den senaste versionen av den här tanken är den sk prototypeteorin, som lanserats bl a i Rosch (1976) och (1977). Även detta förslag är problematiskt på flera sätt: (i) Hur etableras prototyper? Kommer olika människor fram till olika prototyper? Om detta är fallet så blir inte prototyper nödvändigtvis konventionella. Om prototyper kan etableras inte bara på rent biologisk och ontogenetisk grund utan även på grundval av idealisering och abstraktion, blir det svårt att skilja dem från essenser. (ii) I vilket fall som helst verkar frågan om vilka egenskaper som är prototypiska och vilka som inte är det precis lika omöjlig att besvara för prototyper som för essenser. (iii) Slutligen verkar det inte klart här heller att alla sorters betydelser går lika bra att karakterisera som prototyper. Vi kan undra precis som vi gjorde för essenser, vilken prototyp som motsvarar betydelsen hos *aj*, *fastän*, *prototyp*, *resurs* etc (tänk t ex på mentala resurser). i själva verket ser det ut som om prototypanalysen bäst passar just för det material. på vilket den blivit testad, dvs frukter, grönsaker, djur och möbler.

En annan möjlighet skulle kunna vara att kombinera största gemensamma nämnarmetoden med ideal representantmetoden genom att bara ta hänsyn till skärningspunkten för ett begränsat antal typiska användningskontexter. Problemet med detta förslag är hur kontexternas typiskhet och representativitet avgörs.

Den tredje metoden för att analysera bokstavlig betydelse är att ta inte snittet utan union av alla ett uttrycks användningar. Detta kommer att ha effekten att förbinda all information som överförs av ett språkligt uttryck med dess bokstavliga betydelse. Det kommer också att få som effekt att alla bokstavliga betydelser blir oerhört vaga och polysema och kommer inte på något sätt att ge ett instrument åt den, som vill särskilja bokstavlig betydelse från sådant som metaforisk eller ironisk betydelse. En fördel med denna metod är att den på grund av sin vaghet passar bra för alla typer av betydelse.

Sammanfattningsvis kan vi se att alla tre metoderna av bokstavlig betydelse som vi undersökt, har så stora nackdelar att de i själva verket inte duger för att ge oss en situationsoberoende generell analys av konventionell bokstavlig betydelse: (i) Grundbetydelser som prototyper och essenser är inte nödvändigtvis konventionella. De passar inte lika bra som analys av alla typer av betydelse och kan inte bestämmas med någon lätt definierbar urvalsmetod. (ii) Största gemensamma nämnarmetoden och grundbetydelsemetoden leder båda till ett överflöd på homonymi, vilket i sin tur leder till ett behov av en mekanism för att välja ut den rätta betydelsen för ett visst sammanhang. Det är mycket svårt att se hur man skulle kunna klara sig här utan att utnyttja kontexten, om man inte vill reformera språket och separera betydelser genom stipulation och uttryck genom små numeriska index. Med andra ord just den utväg som brukar väljas i formell semantik. (iii) Största gemensamma nämnarmetoden löper dessutom risken att som resultat inte få någon betydelse alls eller en betydelse som är så generell och abstrakt, att den inte kan särskiljas från metaforisk betydelse, vilket i sin tur leder till ett behov av kontextuell specificering. (iv) Unionmetoden leder till så vaga kluster av polysem mening att någon sorts urvalsprocedur kommer att krävas, om bokstavlig betydelse överhuvudtaget skall få några bestämda egenskaper. Den uppenbara lösningen är att använda sig av kontexten också här.

Innan vi lämnar de deskriptiva metoderna för analys av bokstavlig betydelse skall ett annat förslag omnämnas. Detta innebär att inte alla språkliga uttryck tillerkänns en situationsoberoende bokstavlig betydelse. Bara vissa uttryck - de synkategorematiska, formella eller funktionella uttrycken - har en sådan betydelse. De andra - de kategoriale eller innehållsfyllda uttrycken - får vara beroende av kontexten för urval och specificering. Denna lösning är så att säga omvändningen av den gamla idén att indexkala uttryck är kontextkänsliga och är speciellt populär inom formell semantik, där man brukar se de logiska konstanterna (dvs de uttryck vilkas betydelse sägs vara oberoende av alla tolkningsmodeller eller kontexter) som en delmängd av de synkategorematiska termerna. Svårigheterna med detta förslag är: (i) Det ger ingen generell analys av betydelse. (ii) Det är inte på något sätt klart hur man skall avgränsa kategoriale från synkategorematiska termer på semantiska grunder. Är alla hjälpverb, adverb, konjunktioner, prepositioner och pronomen synkategorematiska och alla substantiv, verb och adjektiv kategoriale? Ett substantiv som *resurs* tycks t ex ur semantisk synpunkt bäst betraktas som en sorts pronomen med tomma platser för agent, mål och aktivitet, vilket, är mycket likt den analys för de modala hjälpverben *kan* och *måste*, som föreslagits i Kratzer (1977). (iii) Många fall av synkategorematiska termer som på ytan verkar uppenbara blir vid

närmare analys problematiska. Ta t ex personliga pronomina som *vi*, *han* och *hon*. På svenska kan *vi* vara både inklusivt och exklusivt (med avseende på talaren). Vidare kan det syfta på lyssnaren som i läkarfrasen:

8) Hur mår vi idag då?

Även *han* och *hon* kan användas för att syfta på lyssnaren.

9) Skall han ha lite kaffe?

Så även om betydelsen hos en del synkategorematiska termer skulle kunna ges en situationsberoende analys, verkar det inte lika klart att alla synkategorematiska termer kommer att kunna ges en sådan analys.

Slutsatsen blir därför att deskriptivt semantiska metoder inte ger oss något uppenbart sätt att karakterisera begreppet kontextberoende konventionell bokstavlig betydelse. Begreppet konvention i förening med begreppen snitt, representativ typ eller union förmår lika lite som referens och sanning att hjälpa oss särskilja semantik från pragmatik genom abstraktion längs en dimension av situationsberoende. Lösningen på problemet tycks här, lika mycket som för sanning och referens, vara att ge bokstavlig betydelse en kontextberoende analys genom att se betydelsekonventioner som beroende av situationella faktorer.

Låt oss nu betrakta relationen mellan bokstavlig betydelse och referentiell, sanningsvillkorlig betydelse. Vissa författare som t ex Kempson (1977) har antagit att de är identiska. Båda antas ha just den sorts situationsberoende betydelse, vilken jag försökt visa vare sig kan tas fram i naturliga språk med hjälp av konventioner eller med hjälp av sanning och referens. Kan man då inte vända på Kempsons analys och säga att: Eftersom både referentiell och konventionell., bokstavlig betydelse tycks vara kontextberoende, har inte då Kempson på sätt och vis rätt i att de är identiska? Men detta skulle vara en förhastad slutsats. Konventionell betydelse är ett mycket vidare begrepp än referentiell mening, även om båda betraktas som kontextberoende. Det är inte orimligt att tala om en konventionell betydelse för uttryck som *aj* och *mm* men betydligt svårare att se om de har en referentiell betydelse. Det finns därför goda skäl att inte göra de båda begreppen identiska, oberoende av om de betraktas som kontextberoende eller ej.

Om vi nu återvänder till distinktionen mellan semantik och pragmatik, kan man hävda att fastän den inte kunde göras på grundval av kontextberoende med hjälp av sådana begrepp som referens, sanning eller konvention, kunde den kanske göras på något annat sätt som kommer nära Morris ursprungliga intentioner. Ett sådant förslag är att distinktionen skall göras i termer av distinktionen mellan kognitiv, referentiell betydelse och emotiv, ickereferentiell betydelse. Detta förslag har emellertid också sina svårigheter: (i) Det är inte klart att vad som är kognitiv betydelse också är referentiell betydelse och vice versa. T ex så är alla tantologier referentiellt identiska men tycks vara kognitivt olika. (ii) Det är inte heller klart att vad som är ickereferentiellt är emotivt

och vice versa. Adjektivet *vackert* brukar sägas vara emotivt i en viss bemärkelse. Men det är inte alls uppenbart att det är ickereferentiellt. Ordet *nåväl* är ickereferentiellt men det är inte uppenbart att det är emotivt. (iii) Det är också mycket svårt att ge en uppsättning kriterier för att skilja det som är referentiellt från det som är ickereferentiellt eller det som är emotivt från det som är kognitivt. Snarare tycks det finnas både referentiella och ickereferentiella, både kognitiva och emotiva drag i alla betydelser, vilket i sin tur medför att även detta sista förslag pekar på att pragmatiska och semantiska aspekter inte kan skiljas åt. T ex så tycks betydelserna hos adjektiven *snål* och *sparsam* innehålla både kognitivt referentiella och emotivt ickereferentiella aspekter. Men det är långt ifrån uppenbart hur dessa skulle kunna separeras.

Det sista sättet att göra en distinktion mellan semantik och pragmatik som jag tar upp är att göra distinktionen ekvivalent med distinktionen mellan ett normativt och ett deskriptivt studium av mening, dvs mer eller mindre den position som Carnap ursprungligen hade. Semantik blir enligt denna syn inriktad på normativ analys och explikation av begrepp, som används på olika och delvis motsägande sätt i vardagsspråket. Pragmatik skulle istället vara inriktad på en fullständigt detaljerad beskrivning av empiriska data. Problemet med att göra distinktionen på det här sättet är att den kommer för nära den klassiska distinktionen mellan teori och data. Varje vetenskap behöver en teori genom vilken dess data kan förstås. Denna teori måste alltid i viss utsträckning utgöras av normativa idealiseringar av data. Så om pragmatik skall vara en vetenskap överhuvudtaget, snarare än enbart datainsamling, måste den knytas till en teori och därmed till normativ idealisering. Om vi ville, skulle vi kunna benämna dessa idealiseringar semantik, men vi kommer då att bli tvungna att acceptera att många av dem har med situationella faktorer att göra.

De slutsatser som kan dras från de argument som presenterats är att än så länge finns det inget ur teoretisk synpunkt intressant och konsekvent sätt att skilja semantik från pragmatik, och att distinktionen kanske snarare är ett hinder än ett hjälpmedel för att uppnå klarhet i studiet av betydelse i naturliga språk. Det skulle kanske vara bättre att överge distinktionen till förmån för en semantisk-pragmatisk helhetsanalys, där den **främsta** funktionen *hos* språklig betydelse ses som situationell anpassningsbarhet, vilket skulle göra sådana ting som vaghet, metafor *och* kontextuell bestämning av betydelse till centrala problem för teorin snarare än till fenomen som betraktas som exceptionella och därför tryggt kan nonchaleras.

Litteraturlista

Bar-Hillel, Y	(1954) "Indexical Expressions" i <i>Mind</i> 63. 359-76.
Carnap, R	(1942) <i>Introduction to Semantics</i> , Cambridge, Mass. MIT Press.
(1956) <i>Meaning and Necessity</i> , 2nd Edition, Chicago, University of Chicago Press.
Kempson, R	(1975) <i>Presupposition and the Delineation of Semantics</i> , Oxford, Cambridge University Press.

- Kratzer, A (1977) *Semantic Theory*, Oxford, Cambridge University Press.
(1977) "What must and can must and can mean", *Linguistics and Philosophy* 1.3, 337-356.
- Lewis, D (1970) "General Semantics" in *Synthese* 22, 18-67.
- Martin, R (1959) *Toward a Systematic Pragmatics*, Amsterdam, North Holland.
- Montague, R (1968) "Pragmatics" i Thomason, R.H. (ed)
(1974) *Formal Philosophy*, Yale University Press.
(1970) "Pragmatics and Intensional Logic" i Thomason, R H (ed) (1974) *Formal Philosophy*, Yale University Press.
(1970) "English as a formal language" i Visentini, B et al *Linguaggi nella Societa e nella Tecnica*, Milano, Edizioni di Comunita, sid 189-224.
- Morris, C (1946) *Signs, Language and Behavior*, Englewood Cliffs, N I Prentice Hall.
(1938) "Foundations of the Theory of Signs", i Morris (1971) *Writings on on the General Theory of Signs*, The Hague, Mouton.
- Rosch, F (1977) "Human Categorization" i Warren, N (ed) *Advances in Cross-cultural Psychology* Vol 1, London, Academic Press.
- Rosch, F, Gray, W (1976) "Basic Objects in Natural Categories" i *Cognitive Psychology* 8. 382-439.
- Johnson, D
Boyes-Braen, P